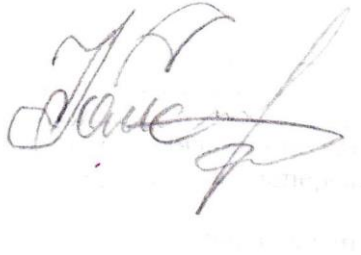

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

КОЛІСНИК СЕРГІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ

УДК 351: 679:662

**МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ
НАФТОПЕРЕРОБНОГО КОМПЛЕКСУ В УКРАЇНІ**

25.00.02 – механізми державного управління

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

Житомир - 2023

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті цивільного захисту України (м. Харків).

Науковий керівник: доктор наук з державного управління, професор
КРЮКОВ Олексій Ігорович,
професор кафедри публічного адміністрування у
сфері цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту
України

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, професор
ГОРНИК Володимир Гнатович,
директор навчально-наукового інституту
управління, економіки та природокористування
Таврійського національного університету імені
В.І.Вернадського

доктор наук з державного управління, старший
науковий співробітник
ДРАГАН Ірина Василівна,
старший науковий співробітник відділу
методології сталого розвитку
ДУ «Інститут економіки природокористування та
сталого розвитку НАН України»

Захист відбудеться 27 травня 2023 р. об 11:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.052.03 в Державному університеті «Житомирська політехніка» за адресою: 10005, м. Житомир, вул. Чуднівська, 103, конференц-зала (2-й поверх).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного університету «Житомирська політехніка» за адресою: 10005, м. Житомир, вул. Чуднівська, 103.

Автореферат розісланий 25 квітня 2023 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
д. держ. упр., доц.

Л. В. Сергієнко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Перспективи розвитку економіки та забезпечення національних інтересів України безпосередньо пов'язані з енергетичною промисловістю, зокрема з нафтопереробним комплексом. Нафта та нафтопродукти посідають важливе місце у світовій структурі споживання енергоносіїв, тому розвиток ринкових відносин в Україні вимагає адекватних перетворень в усіх сферах економічної діяльності, у тому числі й у такій складовій цілісній енергетичній промисловості, як нафтопереробний комплекс.

Після здобуття незалежності Україні дісталася унікальна, але застаріла нафтова інфраструктура, що включає нафтопереробні заводи, систему транспортування нафти, велику мережу нафтобаз, широку мережу нафтопроводів. Метою формування потужної нафтопереробної інфраструктури, у першу чергу, було створення коридору постачання нафти на світовий ринок, а забезпечення потреб української економіки розглядалось як другорядне завдання. Разом із тим, на початку 2000-х рр. внаслідок заходів агресивної зовнішньоекономічної політики та недобросовісної конкуренції з боку уряду та нафтових компаній Російської Федерації і Республіки Білорусь, а також нехтування українським урядом питаннями економічної безпеки, – відбулось падіння обсягів нафтопереробки, а більшість українських нафтопереробних заводів було виведено з експлуатації. Українські виробники були виключені зі схеми постачання енергоносіїв на світовий ринок, а внутрішній ринок було заповнено імпортом, переважно білоруського виробництва.

Відмінною рисою українського нафтопереробного комплексу, що відзначається застарілою технологічною базою, залишилась висока частка саме первинної нафтопереробки в структурі виробництва і низьким рівнем конверсії сировини на більш цінні продукти переробки. Вихід основних нафтопродуктів поступається розвиненим країнам за показниками нафтопереробки. У зв'язку з цим, враховуючи суспільно-економічну значущість нафтопереробного комплексу та його роль у системі енергозабезпечення України – підвищення стійкості його функціонування виступає одним з основних завдань держави, яке в сучасних умовах військової агресії Російської Федерації може бути розв'язано шляхом формування оптимальної комбінації факторів довгострокового порядку, ключовим з яких виступають інновації у системі публічного управління сталим функціонуванням нафтопереробного комплексу.

На актуальність питань, пов'язаних з державним регулюванням розвитку нафтопереробного комплексу в Україні вказують численні наукові дослідження як українських, так й зарубіжних науковців, зокрема: А.Антонова, В.Бакуменка, В.Баштанника, Л.Белової, В.Бодрова, В.Бондаренка, П.Брауна, К.Вайса, Н.Васильєвої, Р.Войтович, В.Воротіна, Л.Гаєвської, Н.Гончарук, В.Горника, Д.Грицишена, Н.Дацій, І.Драган, І.Дробота, В.Євдокимова, В. Загурської-Антонюк, О.Ігнатенка, Г.Клейнера, В.Князева, В.Копанчука, О.Кондрашова, В.Ксендзук, О.Непомнящого, Н.Нижник, В.Ноніка, О.Оболенського, Н.Орлової, Г.Райта, І.Розпутенка, О.Руденко, Г.Рябцева, С.Свірко, Л.Сергієнко, Г.Ситника, І.Супрунової, О.Суходолі, В.Тертички, В.Юрчишина, Ю.Шпака, Е.Янга, Т.Ярвого.

Враховуючи наявний вагомий науковий доробок з питань, пов'язаних з тематикою дослідження, потребують додаткової уваги та обґрунтування теоретичні

положення щодо удосконалення механізмів державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу в Україні з урахуванням сучасних політичних та економічних реалій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до наукових тем «Розробка наукових основ державного управління у сфері безпеки ринку соціально-економічних послуг України з точки зору цивільного захисту» (державна реєстрація № 0115U002035) та «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (державна реєстрація № 0118U001007) в Національному університеті цивільного захисту України. Особистий внесок автора полягає у обґрунтуванні рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу в Україні.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу в Україні. Для досягнення мети поставлено та вирішувались такі основні завдання:

- уточнити сутність та дослідити теоретичні засади державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу;
- проаналізувати зарубіжний досвід формування та реалізації державної політики розвитку нафтопереробного комплексу;
- уточнити вимоги до забезпечення ефективного державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу;
- здійснити аналіз стану державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу України;
- визначити напрями державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу;
- розробити структурну модель стратегічного управління розвитком нафтопереробного комплексу;
- надати пропозиції щодо удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу;
- запропонувати концептуальну модель реалізації механізму державно-приватного партнерства щодо розвитку нафтопереробного комплексу.

Об'єктом дослідження є державне регулювання розвитку нафтопереробного комплексу в Україні.

Предметом дослідження є формування та реалізація механізмів державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складає сукупність підходів, які базуються на фундаментальних й прикладних положеннях з проблем державного управління, а також загальних і спеціальних методах наукового пізнання. У процесі узагальнення теоретичного доробку щодо державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу та механізмів його реалізації використано системний та історичний підходи, а також абстрактно-логічний та метод теоретичного узагальнення; порівняльний аналіз та групування – при уточненні системних особливостей розвитку та систематизації параметрів стійкого розвитку нафтопереробного комплексу як об'єкту державного регулювання;

економіко-статистичний метод та комплексний аналіз – для аналізу стану та визначенню ефективності державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу України; розрахунково-конструктивний метод – для визначення напрямів державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу; методи моделювання та формалізації – при обґрунтуванні пропозицій щодо формування структурної моделі стратегічного управління розвитком нафтопереробного комплексу, розробленні організаційно-економічного механізму та моделі реалізації механізму державно-приватного партнерства щодо розвитку нафтопереробного комплексу.

Інформаційною базою дослідження виступили закони та підзаконні нормативно-правові акти України, дані Державної служби статистики України, теоретичні напрацювання українських та зарубіжних учених, довідкові видання органів державної влади України, а також міжнародних організацій.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні положення дисертаційної роботи, що визначають її наукову новизну, полягають у теоретичному обґрунтуванні пропозицій з удосконалення механізмів державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу в Україні. Найбільш суттєві результати наукового дослідження, які містять новизну передбачають наступне:

вдосконалено:

- методичний підхід до забезпечення ефективного державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу, що передбачає: критерії (системність і збалансованість при застосуванні методів впливу; адекватність і точність регуляторних механізмів та інструментів; стратегічне планування та аналітичний супровід; управлінські інновації і державне підприємництво, врахування регуляторних ризиків), дієві регуляторні засоби та важелі (резервування нафти і нафтопродуктів; державно-приватне партнерство; інституційно-фінансовий механізм інвестування проектів), уточнення основних регуляторних ризиків (фіскальні перекося у податковій та митній політиці; непослідовність змін системи оподаткування та нормативно-правової бази; нехтування плануванням та програмними інструментами);

- організаційно-економічний механізм державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу на засадах поєднання галузевого й територіального підходу з урахуванням інтересів основних стейкхолдерів, що передбачає: створення умов активного залучення малих підприємств до розширення ресурсної бази нафтопереробки та впровадження інновацій, координацію їх взаємодії з великими компаніями; формування фінансової інституції для акумулювання коштів для забезпечення відтворювальних процесів; удосконалення стратегії оподаткування проектів за показниками їх економічної ефективності, децентралізацію податкових надходжень та рентної плати; створення пільгових умов для інвестування геологорозвідки, удосконалення митного регулювання; впровадження інновацій щодо збільшення нафтовіддачі та глибини нафтопереробки, формування та реалізації політики локалізації фінансових витрат;

- механізм державно-приватного партнерства щодо розвитку нафтопереробного комплексу на основі запропонованої моделі його реалізації, що ґрунтується на засадах оптимального розподілу ризиків, обов'язків та відповідальності, гнучкого податкового та митного регулювання, формування

сприятливих інвестиційних умов, та передбачає розширення залучених фінансових інституцій для підвищення реалізаційного потенціалу із визначенням критеріїв відбору проектів (співвідношення часток фінансування, відповідність пріоритетам суспільного розвитку країни, наявність альтернативних шляхів реалізації, якість та опрацьованість проекту, збалансованість інтересів держави та інвестора);

дістали подальшого розвитку:

- концептуальний підхід до формування та реалізації державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу, що ґрунтується на кластерній теорії та передбачає комбіноване застосування техніко-економічної концепції К. Фрімена із визначенням пріоритетної галузі для концентрації державної підтримки та інновацій, а також моделі формування регіонального кластера М. Сторпера, та орієнтований на формування високотехнологічного виробництва, надання доступу до факторів виробництва, підвищення спроможності щодо обміну кращім досвідом, забезпечення синергетичного ефекту;

- категоріальний апарат теорії державного управління шляхом уточнення сутності державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу як складової національної стратегії соціально-економічного зростання, що передбачає комплекс заходів інформаційного, організаційного, правового та економічного впливу, а також формування інституційних та інфраструктурних умов для реалізації проектів нафтопереробки, забезпечення енергобезпеки країни, створення інноваційного нафтосервісу, формування мінерально-сировинної бази, забезпечення синергетичного імпульсу для суміжних галузей, масштабування їх економічних й соціальних ефектів;

- узагальнення зарубіжного досвіду та уточнення напрямів удосконалення механізмів державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу, які враховують адаптацію до цінових коливань результатів господарської діяльності, необхідність значних інвестицій у технології, забезпечують умови сталого соціально-економічного розвитку території, та передбачають: диференціацію системи оподаткування залежно від використання нових методів та технологій у процесі виробництва, стадії розробки родовищ, умов видобутку; децентралізацію оподаткування, що стимулює сталий розвиток територій, де розташовані виробничі об'єкти; формування фінансових фондів для забезпечення реалізації проектів сталого розвитку; державна підтримка та стимулювання малих та середніх підприємств для їх взаємодії з великими нафтопереробними компаніями щодо впровадження інновацій та їх сировинно-ресурсного забезпечення;

- уточнення системних особливостей розвитку нафтопереробного комплексу як об'єкту державного регулювання, серед яких: мінливість параметрів і стохастичність системи; унікальність; непередбачуваність системи в конкретних умовах і наявність граничних ресурсних можливостей; стійкість до руйнування та здатність адаптуватися до зміни умов; здатність змінювати свою структуру і формувати варіанти стратегій; здатність і прагнення до ціле утворення;

- систематизація параметрів стійкого розвитку нафтопереробного комплексу як об'єкту державного регулювання з уточненням їх змісту в контексті взаємозалежності його складових, а саме: основних функцій стратегічного планування (координація, раціональний розподіл ресурсів, коригування цілей і напрямів розвитку, розвиток інновацій); зовнішнє середовище (поліпшення воєнно-

політичної ситуації, інвестиційний клімат, оптимізація оподаткування, прозорість і збалансованість постачання); система збуту (ефективна маркетингова діяльність, згладжування сезонних коливань попиту); системи відтворення запасів, видобутку і транспортування; оптимізація виробничих потужностей, підвищення якості переробки, диверсифікація виробництва;

- підхід до реалізації стратегічного управління розвитком нафтопереробного комплексу на основі формування концептуальної моделі державного стимулювання модернізації нафтопереробного виробництва, поглиблення переробки сировини, вироблення продукції з більшою часткою доданої вартості, що враховує: стратегічне планування і програмування; кластерну політику; державне підприємництво; державно-приватне партнерство; активізацію податкового та кредитно-грошових стимулюючих методів регулювання;

- напрями державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу, які орієнтовані на забезпечення внутрішнього ринку від зовнішніх загроз, збільшення глибини нафтопереробки, серед яких: будівництво та модернізація нафтопереробних заводів; залучення вітчизняних суб'єктів господарювання до співпраці з міжнародними нафтовими компаніями для підвищення якості нафтопродуктів та покращення логістики; розвиток інституту біржової торгівлі енерго- та паливними ресурсами, створення резерву запасів нафти і нафтопродуктів; удосконалення системи акцизів на нафтопродукти на основі регресивного підходу.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені теоретичні положення та практичні рекомендації доведені до рівня конкретних пропозицій, які придатні для впровадження в діяльність органів влади. Результати досліджень щодо обґрунтування пропозицій з удосконалення механізмів державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу в Україні використані Комітетом Верховної Ради України з питань антикорупційної при опрацюванні проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо стимулювання розвитку нафтогазовидобувної галузі (№4344) (довідка №1609/2022-35 від 02.12.2022 р.); комітетом Верховної Ради України з питань бюджету при опрацюванні проектів законів про внесення змін до Податкового кодексу України щодо зниження податкового навантаження на малий та середній бізнес в Україні (№3866) (довідка №237 від 04.12.2022 р.).

Теоретичні розробки дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі Національного університету цивільного захисту України при підготовці здобувачів за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» (акт впровадження від 09.12.2022 р.).

Особистий внесок здобувача. Теоретичні положення, практичні рекомендації, висновки та пропозиції, які отримані в процесі проведення досліджень, є результатом самостійної роботи дисертанта.

Апробація результатів дослідження. Результати досліджень пройшли обговорення та знайшли схвалення на науково-практичних конференціях: «Правова політика України: історія та сучасність» (Житомир, 2020), «Трансформація системи публічного управління в умовах воєнного часу» (Переяслав, 2022), «Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності» (Київ, 2022).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 8 наукових працях, загальним обсягом 3,1 обл.-вид. арк., у тому числі в 4 статтях у наукових фахових виданнях з державного управління, 1 стаття в періодичному науковому виданні зарубіжної країни, а також 3 тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 168 сторінок, що містить 5 таблиць на 4 сторінках, 5 рисунків на 5 сторінках. Список використаних джерел із 183 найменувань викладено на 17 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** розкрито сутність і стан розробленості питання; обґрунтовано актуальність обраної теми; визначено мету й завдання дослідження, його наукову новизну, встановлено практичну цінність одержаних результатів; наведено дані щодо апробації цих результатів та їх опублікування.

У першому розділі – **«Теоретичні засади державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу»** – визначено сутність та досліджено теоретичні засади державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу; розглянуто зарубіжний досвід формування та реалізації державної політики розвитку нафтопереробного комплексу; уточнено вимоги до забезпечення ефективного державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу.

Здійснено аналіз теоретичних підходів до державного регулювання нафтопереробного комплексу, як складної системи взаємозалежних виробництв у взаємозв'язку з іншими складовими нафтової галузі (розвідка, видобуток, транспортування нафти), та обґрунтовано доцільність використання кластерної теорії, що дає змогу реалізувати конкурентні переваги відповідної території з урахуванням особливостей їх розвитку, організації виробництва, умов формування бізнесу, освітнього рівня населення. Встановлено, що застосування кластерної теорії щодо державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу України потребує комбінованого застосування техніко-економічної концепції К. Фрімена, що передбачає визначення пріоритетної галузі, яка має концентрувати державну підтримку та інновації, а також моделі формування регіонального кластера М. Сторпера, що передбачає організацію первинних компаній з урахуванням місцевих спеціалізованих методів виробництва, групування постачальників, формування суміжних ринків й ринку трудових ресурсів, створення інституцій підтримки виробників, залучення нових компаній і фахівців, формування взаємозв'язків для трансферу знань та інновацій, прогнозування синергетичного ефекту. Реалізація такого комбінованого підходу орієнтована на формування високотехнологічного нафтопереробного комплексу, забезпечення доступу до факторів виробництва, підвищення спроможності щодо обміну кращім досвідом.

Державне регулювання розвитку нафтопереробного комплексу представлено як частину національної стратегії соціально-економічного зростання, що передбачає комплекс заходів інформаційного, організаційного, правового й економічного впливу, а також формування інституційних та інфраструктурних умов для реалізації проектів нафтопереробки, забезпечення енергобезпеки країни, підтримки конкуренції, створення інноваційного нафтосервісу, формування мінерально-сировинної бази на основі стимулювання комплексної експлуатації

нафтових родовищ, забезпечення синергетичного імпульсу для суміжних галузей, масштабування їх економічних й соціальних ефектів. Основними механізмами впливу держави на розвиток нафтопереробного комплексу виступають оподаткування, розподіл фінансово-адміністративних функцій та регламентація господарських процесів.

Проаналізовано зарубіжний досвід щодо державної політики розвитку нафтопереробного комплексу та формування ефективних регуляторних механізмів, які сприяють адаптації до цінових коливань результатів діяльності компаній, враховують необхідність значних інвестицій у технології, забезпечують умови сталого соціально-економічного розвитку території (США, Канада, Великобританія, Норвегія, Оман, Кувейт). За результатами проведеного аналізу виявлено сучасні регуляторні тенденції, які доцільно застосовувати для розвитку нафтопереробного комплексу України. По-перше, серед таких тенденцій необхідно виділити диференціацію системи оподаткування залежно від використання нових методів та технологій у процесі виробництва, стадії розробки родовищ, умов видобутку. Встановлено, що оподаткування нафтопереробного виробництва у розвинених країнах ґрунтується переважно на прибутку, враховує якісні і кількісні параметри виробничих об'єктів. По-друге, децентралізація оподаткування, що позитивно відбивається на доходах місцевих бюджетів та стимулює соціально-економічне зростання адміністративно-територіальних одиниць, де розташовані виробничі об'єкти. По-третє, формування фінансових фондів для забезпечення реалізації проектів сталого розвитку територій, на яких розташовані виробничі об'єкти. По-четверте, державна підтримка та стимулювання малих та середніх підприємств для їх взаємодії з великими нафтопереробними компаніями, зокрема щодо впровадження інновацій та раціонального підходу до їх сировинно-ресурсного забезпечення. Останнє пов'язано з тим, що великі компанії не цікавляться відпрацьованими родовищами, припиняючи їх розробку після зниження нафтовидобутку до певного рівня. Малі підприємства, за умов їх підтримки з боку держави (податкові канікули, прискорена норма амортизації), здатні продовжити термін експлуатації вироблених родовищ.

Державне регулювання розвитку нафтопереробного комплексу значною мірою визначає ситуацію на внутрішньому ринку нафти і нафтопродуктів, а тому має бути системним і збалансованим щодо застосування методів прямого і непрямого впливу, відзначатись адекватністю й точністю обраних регуляторних механізмів та інструментів, передбачати стратегічне планування для аналітичного супроводу структурних перетворень, управлінські інновації і державне підприємництво, а також має враховувати основні ризики. При цьому, ґрунтуючись на положеннях ситуаційного підходу, виділено дієві регуляторні засоби та важелі, якими виступають: резервування нафти і нафтопродуктів для товарних інтервенцій з метою збалансування ринку, підвищення стійкості постачання енергоресурсів, згладжування коливань цін; механізм державно-приватного партнерства для реалізації суспільно-значущих проектів, що враховує ефективну мотивацію учасників щодо успішності та фінансової стійкості відповідних проектів; інституційний механізм формування інвестиційних фондів для фінансового забезпечення значущих проектів.

Щодо регуляторних ризиків розвитку нафтопереробного комплексу, то основними серед них є: фіскальні перекоси у податковій та митній політиці; непослідовність змін системи оподаткування та нормативно-правової бази щодо врахування кон'юнктури світового ринку, а також умов формування інвестицій для відтворення виробничого потенціалу; нехтування плануванням та програмними інструментами.

У другому розділі – **«Аналіз впливу державного регулювання на розвиток нафтопереробного комплексу України»** – здійснити аналіз стану державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу України; виявлено системні особливості розвитку нафтопереробного комплексу як об'єкту державного регулювання; систематизовано та уточнено зміст параметрів його стійкого розвитку.

Здійснено аналіз системних особливостей розвитку нафтопереробного комплексу як об'єкту державного регулювання. Показано, що в умовах недосконалості ринково-інституційних механізмів, а також військової агресії Російської Федерації проти України, вирішальними щодо стійкого розвитку нафтопереробного комплексу, його технологічного оновлення для підвищення конкурентоспроможності нафтопродуктів українського виробництва на внутрішньому і зовнішньому ринках, та збільшення частки ринку, – є стимули зовнішнього характеру, зумовлені державним регулюванням. При цьому державне регулювання стійкого розвитку нафтопереробного комплексу має ґрунтуватись на методології системного підходу, що потребує уточнення системних особливостей, а також параметрів і проблем цілісності й взаємозалежності його складових, збій у роботі яких може призвести до негативних наслідків для нафтопереробних компаній і суспільства.

Проведений аналіз дав змогу уточнити системні особливості розвитку нафтопереробного комплексу як об'єкту державного регулювання, серед яких: мінливість окремих параметрів системи, стохастичність поведінки; унікальність (природно-ресурсна та технологічна); непередбачуваність поведінки системи в конкретних умовах і наявність у неї граничних ресурсних можливостей; стійкість до руйнування (військова агресія, економічна криза, надзвичайна техногенна або природна ситуація) та здатність адаптуватися до зміни умов (зберігати економічно прийнятні виробничі показники); здатність змінювати свою структуру (мобільна реструктуризація) і формувати варіанти стратегій (політик); здатність і прагнення до цілеутворення, тобто формування цілей всередині системи.

За результатами аналізу та узагальнення проблем цілісності й взаємозалежності складових нафтопереробного комплексу, як об'єкту державного регулювання – систематизовано та уточнено зміст параметрів його стійкого розвитку, зокрема щодо: основних функцій стратегічного планування, що враховують забезпечення узгодженої роботи всіх ланок системи, раціональний перерозподіл отриманого прибутку та розподіл інвестиційних потоків, постійне коригування стратегічних цілей і напрямів розвитку на основі аналізу факторів зовнішнього середовища, розвиток інноваційної діяльності, економія ресурсів; системи оточення, що потребує тенденцій до закінчення воєнного стану країни, тенденцій до поліпшення політичної ситуації, сприятливого інвестиційного клімату, оптимізації податкових платежів, збалансованої та прозорої цінової політики постачальників; система збуту, що враховує ефективну маркетингову діяльність,

згладжування сезонних коливань попиту, забезпечення своєчасних платежів; системи відтворення запасів, що передбачає забезпечення кратності запасів, ефективність геологорозвідувальних робіт; система видобутку, що враховує нарощування рівня видобутку та його інтенсифікація за допомогою впровадження інноваційних технологій, збереження економічної ефективності видобутку з урахуванням витрат на наступних стадіях, контроль за факторами зовнішнього середовища; транспортування – забезпечення надійності роботи обладнання, раціональний розподіл потоків, диверсифікація логістичних маршрутів; система нафтопереробки – оптимізація виробничих потужностей, зниження витрат, підвищення якості переробки, диверсифікація виробництва.

Проведено аналіз розвитку нафтопереробного комплексу в Україні як об'єкту державного регулювання. Показано, що вітчизняний нафтопереробний комплекс відзначається застарілістю, але має загальну виробничу потужність на рівні 52 млн. тон на рік; систему транспортування нафти із проектною потужністю до 100 млн. тон на рік; мережу нафтобаз із загальною резервуарною ємністю понад 4 млн. м³; мережу нафтопроводів із потужністю близько 30 млн. тон на рік загальною протяжністю 4,6 тис. км. Проте, ефективність його функціонування та розвитку визначається сировинною забезпеченістю, а також можливостями її переробки. В Україні обидві ці складові на сьогодні перебувають у занепаді. Така ситуація обумовлена недоліками структурного характеру.

Показано, що наприкінці 1990-х – початку 2000-х рр. українські нафтопереробні заводи було приватизовано, більшість яких було згодом виведено з експлуатації. З 2005 р. Російська Федерація почала надавати митні преференції щодо нафтопостачання до Республіки Білорусь, що негативно відбилось на українських нафтопереробних заводах та сприяло поступовому зростанню імпорту нафтопродуктів в Україну.

На початку 2000-х рр. в Україні функціонувало 6 нафтопереробних заводів із обсягом виробництва 20-24 млн. т на рік, а у 2005 р. цей показник зменшився до 17,4 млн. т. Кількість функціонуючих нафтопереробних заводів у 2008 р. зменшилась до 5 із обсягом виробництва 10 млн. т.; у 2011 р. – 4 заводи із обсягом виробництва 8 млн. т.; з 2014 р. по 2021 р. функціонував лише Кременчуцький нафтопереробний завод із виробничим показником 2,6 млн. т. на рік. З 2005 р., співвідношення імпорту до виробництва нафтопродуктів (бензин/дизельне паливо) становило 23% та 31% відповідно, в 2010 р. – 62% та 78%, у 2013 р. – 112% та 259%, у 2016 р. – 240% та 767%, а його вартість сягає більше 10 млрд. дол США.

Таким чином, у період 2000-2021 рр. зменшення виробництва українськими нафтопереробними заводами становило понад 90%. Фактично, за рахунок власного виробництва Україна забезпечує близько 20% ринкових потреб у нафтопродуктах, які становлять близько 11 млн. т. на рік. Цьому також негативно сприяли тенденції у нафтовидобуванні. Не зважаючи на прийняту Національну програму «Нафта і газ України до 2010 року», показники нафтовидобування в Україні становили у 1995 р. – 4,2 млн. т, у 2010 р. – 3,5 млн. т, у 2021 р. – 2,15 млн. т.

Встановлено, що український нафтопереробний комплекс, внаслідок відсутності його системної підтримки з боку держави, відзначається наступними негативними характеристиками: по-перше, низьким (відносно розвинутих країн) рівнем використання нафти, у якості сировини, у поєднанні з високим показником

споживання нафтопродуктів, внаслідок чого щорічно втрачається понад 1,5% ВВП; по-друге, низькою ефективністю використання переробних потужностей і технологічною застарілістю; по-третє, надмірною імпортозалежністю від постачання нафтопродуктів, що породжує безпекові ризиків та обумовлює енергетичну залежність країни; по-четверте, низькою конкурентоспроможністю нафтопродуктів українських виробників на ринку через імпорт та нерівні умови формування їх вартості; по-п'яте, відсутністю належних умов стимулювання розвитку нафтопереробного комплексу. Цим обумовлюється необхідність державної підтримки щодо відновлення й нарощення в Україні нафтопереробних потужностей на основі модернізації та інноваційного розвитку для забезпечення європейських стандартів якості продукції, дотримання екологічних норм.

Здійснено аналіз стратегічного та нормативно-правового забезпечення державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу України у контексті євроінтеграційних процесів. Основну увагу при цьому приділено аналізу Енергетичної стратегії України до 2035 р. Показано, що цей документ має низку суттєвих недоліків, які здатні негативно вплинути на її реалізацію. Відсутня методологічна чіткість відносно складових реформування паливно-енергетичного сектору (вищого й нижчого рівнів цього процесу). Окрім того, додатковим питанням, яке потребує врахування є відсутність в енергетичній стратегії ефективних механізмів оцінки ризиків, а також уточнення часових меж її реалізації, що унеможливорює належним чином врахування ієрархії складових реформ, їх послідовність.

Щодо гармонізації нормативно-правових актів України до стандартів Європейського Союзу у сфері державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу, то вона відзначається низькими темпами реалізації. Зокрема, це стосується забезпечення мінімальних запасів нафтопродуктів. Відсутня система надання статистичної інформації публічного характеру щодо формування, зберігання та використання таких запасів. Невідпрацьовано процедуру щодо вжиття системи заходів у разі виникнення надзвичайних ситуацій. Частково враховано екологічні вимоги до нафтопродуктів.

У третьому розділі – **«Удосконалення державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу України»** - визначено напрями державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу; розроблено структурну модель стратегічного управління розвитком нафтопереробного комплексу; надано пропозиції щодо удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу; запропоновано концептуальну модель реалізації механізму державно-приватного партнерства щодо розвитку нафтопереробного комплексу.

Показано, що розвиток нафтопереробного комплексу України потребує оптимального варіанту поєднання державного управління та взаємодії суб'єктів господарювання. При цьому одними з основних завдань, які ставить держава перед суб'єктами господарювання є розвиток внутрішнього ринку та убезпечення його від зовнішніх загроз, зокрема з боку Російської Федерації та Республіки Білорусь, а також збільшення глибини нафтопереробки. Визначено напрями реалізації таких завдань, що передбачають: будівництво та модернізацію нафтопереробних заводів; залучення вітчизняних суб'єктів господарювання до співпраці з міжнародними

нафтовими компаніями (зокрема, на умовах франчайзингу), що сприятиме підвищенню якості виробленої продукції та покращенню логістики; розвиток інституту біржової торгівлі енерго- та паливними ресурсами, створення резерву та комерційних запасів нафти і нафтопродуктів, що сприятиме формуванню ринкових цін та пом'якшенню цінових коливань; удосконалення системи акцизів на нафтопродукти на основі регресивного підходу щодо зменшення ставки при поліпшенні якості палива.

Показано, що суттєвим недоліком державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу України є відсутність дієвих стимулюючих механізмів, які б спонукали суб'єктів господарювання модернізувати нафтопереробні виробництва, поглиблювати переробку сировини, виробляти продукцію з більшою часткою доданої вартості. У зв'язку з цим запропоновано концептуальну модель стратегічного управління розвитком нафтопереробного комплексу, що враховує: стратегічне планування і програмування; кластерну політику; державне підприємництво; державно-приватне партнерство; посилення стимулюючих функцій податкового та кредитно-грошового методів державного регулювання (рис. 1).

Для підвищення якості стратегічного планування та програмування доцільним є створення міжкорпоративного державного центру розвитку нафтопереробного комплексу, який буде опікуватись: розробкою концепцій, стратегій та регіональних цільових програм розвитку галузі, проектів нормативно-правових актів, залучаючи експертів та малих виробників для найбільш повного врахування потреб внутрішнього та зарубіжних ринків у нафтопродуктах; узгодженням національних інтересів з інтересами та можливостями вітчизняних підприємств.

Реалізація кластерної політики передбачає формування співробітництва наукового середовища, органів державної влади та місцевого самоврядування, бізнес-структур на основі використання ефекту розміщення, концентрації, комбінування та кооперування для забезпечення швидкої комерціалізації продуктів та інноваційності виробництва.

Щодо податкового регулювання, то доцільними є обґрунтовані зміни порядку розрахунку податкових баз та розмірів податкових ставок, розробка спеціальних податкових режимів. В рамках кредитно-грошового методу передбачено формування спеціалізованих галузевих/міжгалузевих кредитних інститутів; розробка кредитних продуктів, актуальних для довгострокових та капіталомістких інвестиційних проектів; розробка інститутів та механізмів забезпечення кредитів.

Обґрунтовано необхідність формування системного підходу щодо врахування територіальних аспектів державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу, а також щодо розвитку нафто-сировинних територій. Такий вплив має бути спрямований на створення сприятливих інвестиційних умов, забезпечення синергетичного ефекту від залучення суміжних галузей, підтримку інновацій та підвищення конкурентоспроможності українських виробників. У зв'язку з цим запропоновано удосконалення організаційно-економічного механізму в системі державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу у поєднанні із нафтовидобуванням на засадах галузевого й територіального підходу з урахуванням інтересів основних стейкхолдерів (рис.2).

Рис. 1. Структурна модель стратегічного управління розвитком нафтопереробного комплексу

Такі пропозиції спрямовані на перетворення нафтопереробного комплексу на «локомотиви» регіонального зростання, забезпечення прямого (підвищення бюджетних надходжень, створення робочих місць та реалізації проектів інфраструктурної розбудови) та непрямого ефектів (зростання доходів суміжних сфер і галузей, підвищення доданої вартості економіки регіону, забезпечення сталого розвитку території). В рамках організаційної складової зазначеного механізму передбачено: створення сприятливих умов активного залучення малих підприємств до розширення сировинно-ресурсної бази нафтопереробки та впровадження інновацій, координація їх взаємодії з великими компаніями; формування Фонду сталого розвитку для акумулювання коштів від нафтовидобування та нафтопереробки для здійснення інвестицій у територіально-

галузеve зростання та забезпечення відтворювальних процесів. Засновниками таких фондів виступатимуть територіальні громади із управлінням на основі професійного менеджменту.

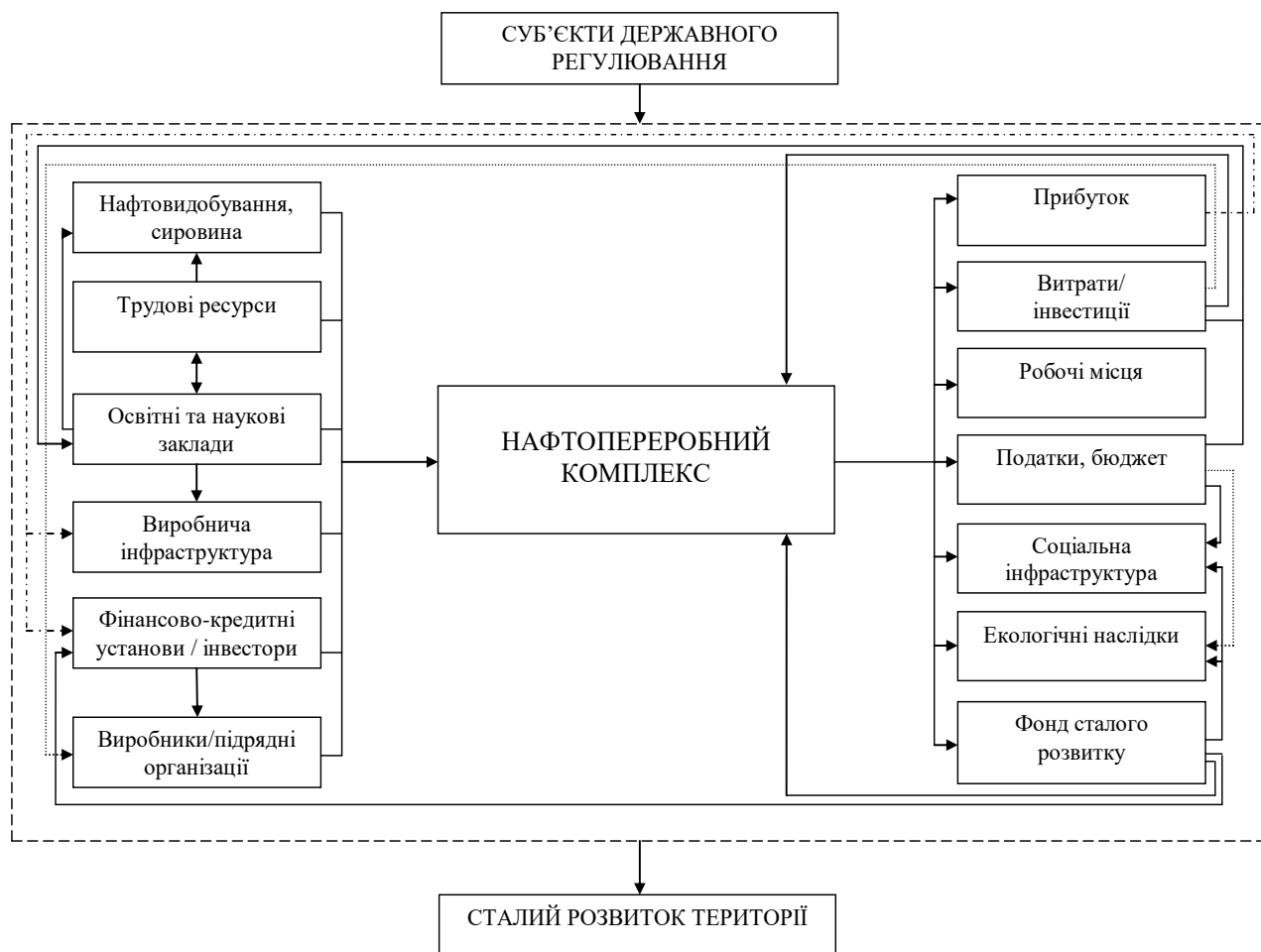

Рис. 2. Система державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу

Щодо економічної складової, то передбачено формування податкової стратегії на основі диференційованого підходу до оподаткування проектів відповідно до показників їх економічної ефективності, децентралізації податкових надходжень та рентної плати, створення пільгових умов для інвестування геологорозвідки, удосконалення митного регулювання, впровадження інновацій щодо збільшення нафтовіддачі та глибокої нафтопереробки, формування та реалізація політики сприяння локалізації фінансових витрат. Такі заходи, у тому числі, за рахунок розширення сировинно-ресурсної бази та розвитку суміжних галузей, сприятимуть нівелюванню відставання українських нафтопереробних заводів від зарубіжних конкурентів.

Запропоновано концептуальну модель реалізації механізму державно-приватного партнерства щодо розвитку нафтопереробного комплексу, яка ґрунтується на оптимальному розподілі ризиків, обов'язків та відповідальності, гнучкому податковому та митному регулюванні, формуванні сприятливих інвестиційних умов для відтворення виробничого потенціалу нафтопереробного комплексу та суміжних галузей. Умовами реалізації проекту є: наявність приватного інвестора, стратегічна значущість проекту, наявність позитивних соціальних

ефектів, неможливість реалізації без державної підтримки. Основними учасниками такого механізму щодо реалізації проектів національного й регіонального значення, окрім органу державної влади та приватного партнера, виступають Національний фонду інвестицій та Державний фонд регіонального розвитку, залучення яких є вагомим показником політичного інтересу держави щодо розвитку державно-приватного партнерства. Зазначені фінансові інституції представляють суттєвий інтерес для інвесторів через високий реалізаційний потенціал та механізм оцінки проектних пропозицій. Критеріями відбору проектів для фінансування визначено: по-перше, співвідношення кошторисної вартості до суми, що запитується з фондів (інвестори, зацікавлені в реалізації проектів, можуть забезпечити їх фінансування на рівні 70%, а необхідність залучення коштів фондів визначається відносно низькою ефективністю реалізації комплексних проектів з позицій потенційних інвесторів); по-друге, відповідність завдань проекту пріоритетам суспільного розвитку країни; по-третє, наявність альтернативних шляхів реалізації (альтернативні шляхи використання нафти не відображають пріоритетів інноваційного розвитку нафтопереробної галузі, спрямованих на забезпечення глибокої переробки та збільшення виходу світлих нафтопродуктів); по-четверте, якість та опрацьованість проекту (компанії розробляють і реалізують низку проектів); по-п'яте, збалансованість інтересів держави та інвестора (проект відповідає інтересам держави, інвесторів, нафтопереробних компаній); оптимальність поділу ризиків між державою та інвестором (основні ризики щодо реалізації проекту беруть на себе інвестори).

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено вирішення важливого науково-прикладного завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретичних положення і практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу в Україні. Отримані в процесі дослідження результати дають змогу сформулювати такі висновки:

1. За результатами аналізу теоретичних підходів за темою дослідження обґрунтовано доцільність використання кластерної теорії до державного регулювання нафтопереробного комплексу, як складної системи взаємозалежних виробництв у взаємозв'язку з іншими складовими нафтової галузі (розвідка, видобуток, транспортування нафти). Для цього запропоновано комбіноване застосування техніко-економічної концепції К. Фрімена із визначенням пріоритетної галузі, яка має концентрувати державну підтримку та інновації, та моделі формування регіонального кластера М. Сторпера із організацію первинних компаній, групуванням постачальників, формуванням суміжних ринків й ринку трудових ресурсів, створенням інституцій підтримки виробників, залученням нових компаній і фахівців, формуванням взаємозв'язків для трансферу знань та інновацій, прогнозуванням синергетичного ефекту. Реалізація такого підходу орієнтована на формування високотехнологічного нафтопереробного комплексу, забезпечення доступу до факторів виробництва, підвищення спроможності щодо обміну кращим досвідом.

2. Державне регулювання розвитку нафтопереробного комплексу представлено як частину національної стратегії соціально-економічного зростання, що передбачає комплекс заходів інформаційного, організаційного, правового й

економічного впливу, а також формування інституційних та інфраструктурних умов для реалізації проектів нафтопереробки, забезпечення енергобезпеки країни, підтримки конкуренції, створення інноваційного нафтосервісу, формування мінерально-сировинної бази на основі стимулювання комплексної експлуатації нафтових родовищ, забезпечення синергетичного імпульсу для суміжних галузей, масштабування їх економічних й соціальних ефектів. Основними механізмами впливу держави на розвиток нафтопереробного комплексу виступають оподаткування, розподіл фінансово-адміністративних функцій та регламентація господарських процесів.

3. Проаналізовано зарубіжний досвід щодо державної політики розвитку нафтопереробного комплексу. За результатами проведеного аналізу виявлено сучасні регуляторні тенденції, які доцільно застосовувати для розвитку нафтопереробного комплексу України, серед яких: диференціація системи оподаткування залежно від використання нових методів та технологій у процесі виробництва, стадії розробки родовищ, умов видобутку; децентралізація оподаткування, що позитивно відбивається на доходах місцевих бюджетів та стимулює соціально-економічне зростання адміністративно-територіальних одиниць, де розташовані виробничі об'єкти; формування фінансових фондів для забезпечення реалізації проектів сталого розвитку територій, на яких розташовані виробничі об'єкти; державна підтримка та стимулювання малих та середніх підприємств для їх взаємодії з великими нафтопереробними компаніями, зокрема щодо впровадження інновацій та раціонального підходу до їх сировинно-ресурсного забезпечення.

4. На основі узагальнення концептуальних підходів уточнено та охарактеризовано ключові вимоги (критерії) до забезпечення ефективного державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу України, що передбачають: системність і збалансованість при застосуванні методів прямого і непрямого впливу; адекватність і точність регуляторних механізмів та інструментів; стратегічне планування та аналітичний супровід структурних перетворень; управлінські інновації і державне підприємництво, врахування регуляторних ризиків. На основі ситуаційного підходу виділено його дієві регуляторні засоби та важелі, а саме: резервування нафти і нафтопродуктів; механізм державно-приватного партнерства для реалізації суспільно-значущих проектів; інституційно-фінансовий механізм для інвестування проектів. Уточнено основні регуляторні ризики розвитку нафтопереробного комплексу, серед яких: фіскальні перекося у податковій та митній політиці; непослідовність змін системи оподаткування та нормативно-правової бази щодо врахування кон'юнктури світового ринку, а також умов формування інвестицій для відтворення виробничого потенціалу; нехтування плануванням та програмними інструментами.

5. Показано, що в умовах недосконалості ринково-інституційних механізмів, а також військової агресії Російської Федерації проти України, вирішальними щодо стійкого розвитку нафтопереробного комплексу є стимули зовнішнього характеру, зумовлені державним регулюванням, що має ґрунтуватись на методології системного підходу. Уточнено системні особливості розвитку нафтопереробного комплексу як об'єкту державного регулювання, серед яких: мінливість (нестационарність) окремих параметрів системи, стохастичність поведінки;

унікальність (природно-ресурсна та технологічна); непередбачуваність поведінки системи в конкретних умовах і наявність у неї граничних ресурсних можливостей; стійкість до руйнування (військова агресія, економічна криза, надзвичайна техногенна або природна ситуація) та здатність адаптуватися до зміни умов (зберігати економічно прийнятні виробничі показники); здатність змінювати свою структуру (мобільна реструктуризація) і формувати варіанти стратегій (політик); здатність і прагнення до цілеутворення, тобто формування цілей всередині системи.

6. Систематизовано параметри стійкого розвитку нафтопереробного комплексу як об'єкту державного регулювання та уточнено їх зміст в контексті взаємозалежності його складових, а саме: основних функцій стратегічного планування (узгодження всіх ланок системи, раціональний перерозподіл прибутку та розподіл інвестицій, коригування стратегічних цілей і напрямів розвитку, удосконалення інноваційної діяльності, економія ресурсів); системи оточення (потребує тенденцій до закінчення воєнного стану та поліпшення політичної ситуації, сприятливого інвестиційного клімату, оптимізації системи оподаткування, збалансованої та прозорої політики постачальників); система збуту (ефективна маркетингова діяльність, згладжування сезонних коливань попиту, забезпечення своєчасних платежів); системи відтворення запасів (забезпечення кратності запасів, ефективність геологорозвідувальних робіт); система видобутку (нарощування видобутку на основі інноваційних технологій, економічна ефективність видобутку); транспортування (надійність обладнання, логістична диверсифікація); система нафтопереробки (оптимізація виробничих потужностей, зниження витрат, підвищення якості переробки, диверсифікація виробництва).

7. Проведено аналіз розвитку нафтопереробного комплексу в Україні як об'єкту державного регулювання. Показано, що вітчизняний нафтопереробний комплекс відзначається застарілістю, але має загальну виробничу потужність на рівні 52 млн. тон на рік; систему транспортування нафти із проектною потужністю до 100 млн. тон на рік; мережу нафтобаз із загальною резервуарною ємністю понад 4 млн. м³; мережу нафтопроводів із потужністю близько 30 млн. тон на рік загальною протяжністю 4,6 тис. км. Проте, ефективність його функціонування та розвитку визначається сировинною забезпеченістю, а також можливостями її переробки. В Україні обидві ці складові на сьогодні перебувають у занепаді. Показники нафтовидобування в Україні з 1995 р. по 2021 р. скоротились на 49% і становлять 2,15 млн. т. Зменшення виробництва українськими нафтопереробними заводами становило понад 90%. Фактично, за рахунок власного виробництва Україна забезпечує близько 20% ринкових потреб у нафтопродуктах, які становлять близько 11 млн. т. на рік. Така ситуація обумовлена недоліками структурного характеру.

Встановлено, що український нафтопереробний комплекс, внаслідок відсутності його системної підтримки з боку держави, відзначається наступними негативними характеристиками: низьким рівнем використання нафти, у якості сировини, у поєднанні з високим показником споживання нафтопродуктів, внаслідок чого щорічно втрачається понад 1,5% ВВП; низькою ефективністю використання переробних потужностей і технологічною застарілістю; надмірною імпортозалежністю від постачання нафтопродуктів, що породжує безпекові ризики та обумовлює енергетичну залежність країни; низькою конкурентоспроможністю

нафтопродуктів українських виробників на ринку через імпорт та нерівні умови формування їх вартості; відсутністю належних умов стимулювання розвитку нафтопереробного комплексу.

8. Здійснено аналіз стратегічного та нормативно-правового забезпечення державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу України у контексті євроінтеграційних процесів. Виявлено відсутність методологічної чіткості щодо складових реформування паливно-енергетичного сектору часових меж його реалізації, а також ефективних механізмів оцінки ризиків, що унеможлиблює належним чином врахування ієрархії складових реформ, їх послідовність. Щодо гармонізації нормативно-правових актів України до стандартів ЄС у сфері державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу, то вона відзначається низькими темпами реалізації. Зокрема, це стосується забезпечення мінімальних запасів нафтопродуктів. Відсутня система надання статистичної інформації публічного характеру щодо формування, зберігання та використання таких запасів. Невідпрацьовано процедуру щодо вжиття системи заходів у разі виникнення надзвичайних ситуацій. Частково враховано екологічні вимоги до нафтопродуктів.

9. Показано, що розвиток нафтопереробного комплексу України потребує оптимального варіанту поєднання державного управління та взаємодії суб'єктів господарювання. Сформульовано основні завдання такого розвитку та взаємодії, що передбачають убезпечення внутрішнього ринку від зовнішніх загроз, збільшення глибини нафтопереробки, та визначено напрями їх реалізації, серед яких: будівництво та модернізація нафтопереробних заводів; залучення вітчизняних суб'єктів господарювання до співпраці з міжнародними нафтовими компаніями для підвищення якості нафтопродуктів та покращення логістики; розвиток інституту біржової торгівлі енерго- та паливними ресурсами, створення резерву запасів нафти і нафтопродуктів; удосконалення системи акцизів на нафтопродукти на основі регресивного підходу.

10. Розроблено концептуальну модель стратегічного управління розвитком нафтопереробного комплексу, яка орієнтована на формування дієвих механізмів стимулювання модернізації нафтопереробного виробництва, поглиблення переробки сировини, вироблення продукції з більшою часткою доданої вартості, що враховує: стратегічне планування і програмування, що має здійснювати міжкорпоративний державний центр розвитку нафтопереробного комплексу; кластерну політику на основі використання ефекту розміщення, концентрації, комбінування та кооперування; державне підприємництво; державно-приватне партнерство; посилення стимулюючих функцій податкового та кредитно-грошового методів державного регулювання.

11. Обґрунтовано необхідність врахування територіальних аспектів розвитку нафтопереробного комплексу. У зв'язку з цим запропоновано удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу на засадах галузевого й територіального підходу з урахуванням інтересів основних стейкхолдерів, що передбачає: створення умов активного залучення малих підприємств до розширення сировинно-ресурсної бази нафтопереробки та впровадження інновацій, координацію їх взаємодії з великими компаніями; формування фінансової інституції для акумулювання коштів від

нафтовидобування та нафтопереробки для забезпечення відтворювальних процесів (в рамках організаційної складової); формування на основі диференційованого підходу стратегії оподаткування проектів за показниками їх економічної ефективності, децентралізацію податкових надходжень та рентної плати; створення пільгових умов для інвестування геологорозвідки, удосконалення митного регулювання; впровадження інновацій щодо збільшення нафтовіддачі та глибокої нафтопереробки, формування та реалізації політики локалізації фінансових витрат (в рамках економічної складової). Такі заходи сприятимуть нівелюванню відставання українських нафтопереробних заводів від зарубіжних конкурентів та перетворенню нафтопереробного комплексу на «локомотиви» регіонального зростання, забезпечення прямого (підвищення бюджетних надходжень, створення робочих місць та реалізації проектів інфраструктурної розбудови) та непрямого ефектів (зростання доходів суміжних сфер і галузей, підвищення доданої вартості економіки регіону, забезпечення сталого розвитку території).

12. Запропоновано концептуальну модель реалізації механізму державно-приватного партнерства щодо розвитку нафтопереробного комплексу, яка ґрунтується на засадах оптимального розподілу ризиків, обов'язків та відповідальності, гнучкого податкового та митного регулювання, формування сприятливих інвестиційних умов. Для забезпечення високого реалізаційного потенціалу проектів обґрунтовано необхідність залучення фінансових інституцій Національного фонду інвестицій та Державного фонду регіонального розвитку. Обґрунтовано критерії відбору проектів для реалізації такого механізму, серед яких: співвідношення кошторисної вартості до суми, що запитується з фондів (70/30%); відповідність завдань проекту пріоритетам суспільного розвитку країни; наявність альтернативних шляхів реалізації; якість та опрацьованість проекту; збалансованість інтересів держави та інвестора; оптимальність поділу ризиків між державою та інвестором, за яким закріплюють основні ризики щодо реалізації проекту.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці в фахових виданнях України

1. Колісник С.О. Розвиток державного регулювання нафтопереробного комплексу України. *Наукові перспективи*. 2020. № 3 (3). С.204-211.
2. Залізнюк В.П., Колісник С.О. Інноваційний чинник публічного управління сталим функціонуванням нафтопереробного комплексу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. Том 33 (72). № 3. 2022. С. 60-68. *Особистий внесок автора: обґрунтовано пропозиції щодо формування інноваційних механізмів державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу.*
3. Колісник С.О. Розробка заходів економічного стимулювання державою інноваційної діяльності у нафтопереробному комплексі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 15-16. С. 125-130.
4. Колісник С.О. Методи та інструменти державного регулювання нафтопереробного комплексу України в умовах європейської інтеграції. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. Спецвипуск. С. 64-69.

Наукові праці в періодичних наукових виданнях зарубіжних країн

5. Kolisnyk Sergii. Foreign experience of state regulation of the oil industry and development of the oil refining complex. *East Journal of Security Studies*. Volume 5, Issue 2. 2019. P. 321-332. URL: <https://ejss.nuczu.edu.ua/index.php/ejss/article/view/83>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Колісник С. О. Реалізація державно-приватного партнерства для розвитку нафтопереробного комплексу України. *Правова політика України: історія та сучасність: Матеріали I Всеукраїнського науково-практичного семінару*, (8 жовтня 2020 року). Житомир: Житомирська політехніка, 2020. С.164-165.

7. Колісник С. О. Взаємовідносини держави та бізнесу в межах приватно-державних партнерств у нафтопереробному комплексі. *Трансформація системи публічного управління в умовах воєнного часу: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції* (3 червня 2022 року) / за заг. ред. О.І. Пархоменко-Куцевіл. Переяслав, 2022. С. 127-129.

8. Колісник С. О. Інноваційні рішення економічної стратегії держави з розвитку нафтопереробного комплексу. *Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності»*(26 травня 2022 р.). Київ: МАУП. 2022. С 42-44.

АНОТАЦІЇ

Колісник С.О. Механізми державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Державний університет «Житомирська політехніка». – Житомир, 2023.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню теоретичних положення і практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу в Україні. Обґрунтовано доцільність використання кластерної теорії до державного регулювання нафтопереробного комплексу. Уточнено сутність та розкрито основні механізми впливу держави на розвиток нафтопереробного комплексу. За результатами аналізу зарубіжного досвіду виявлено сучасні регуляторні тенденції, які доцільно застосовувати для розвитку нафтопереробного комплексу України, серед яких: диференціація і децентралізація системи оподаткування, формування фінансових фондів для забезпечення реалізації проектів сталого розвитку територій, на яких розташовані виробничі об'єкти, державна підтримка та стимулювання малих та середніх підприємств для їх взаємодії з великими нафтопереробними компаніями.

Охарактеризовано ключові вимоги до забезпечення ефективного державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу України. На основі ситуаційного підходу виділено його дієві регуляторні засоби та важелі. Уточнено основні регуляторні ризики розвитку нафтопереробного комплексу. Систематизовано параметри стійкого розвитку нафтопереробного комплексу як об'єкту державного регулювання та уточнено їх зміст в контексті взаємозалежності його складових. Здійснено аналіз стратегічного та нормативно-правового забезпечення державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу України у контексті євроінтеграційних процесів. Розроблено концептуальну модель

стратегічного управління розвитком нафтопереробного комплексу, яка орієнтована на формування дієвих механізмів стимулювання модернізації нафтопереробного виробництва, поглиблення переробки сировини, вироблення продукції з більшою часткою доданої вартості. Запропоновано удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку нафтопереробного комплексу на засадах галузевого й територіального підходу з урахуванням інтересів основних стейкхолдерів. Розроблено концептуальну модель реалізації механізму державно-приватного партнерства щодо розвитку нафтопереробного комплексу, яка ґрунтується на засадах оптимального розподілу ризиків, обов'язків та відповідальності, гнучкого податкового та митного регулювання, формування сприятливих інвестиційних умов.

Ключові слова: державне регулювання, державно-приватне партнерство, кластерна політика, механізм регулювання, модернізація, нафтопереробний комплекс, стратегія.

Kolisnyk S.O. Mechanisms of state regulation of the development of the oil refining complex in Ukraine. – Manuscript.

Thesis for a PhD degree in Public Administration, specialty 25.00.02 – Mechanisms of the Public Administration. – Zhytomyr Polytechnic State University, Zhytomyr, 2023.

The dissertation is devoted to the substantiation of theoretical provisions and practical recommendations regarding the improvement of mechanisms of state regulation of the development of the oil refining complex in Ukraine. The expediency of using the cluster theory for state regulation of the oil refining complex is substantiated. The essence has been specified and the main mechanisms of state influence on the development of the oil refining complex have been revealed. Based on the results of the analysis of foreign experience, modern regulatory trends have been identified that are expedient to apply for the development of the oil refining complex of Ukraine, including: differentiation and decentralization of the taxation system, the formation of financial funds to ensure the implementation of sustainable development projects in the territories where production facilities are located, state support and stimulation of small and medium-sized enterprises for their interaction with large oil refining companies.

The key requirements for ensuring effective state regulation of the development of the oil refining complex of Ukraine are characterized. Based on the situational approach, its effective regulatory means and levers are highlighted. The main regulatory risks of the development of the oil refining complex have been specified. The parameters of the sustainable development of the oil refining complex as an object of state regulation were systematized and their content was clarified in the context of the interdependence of its components. An analysis of the strategic and legal provision of state regulation of the development of the oil refining complex of Ukraine in the context of European integration processes was carried out. A conceptual model of strategic management of the development of the oil refining complex has been developed, which is focused on the formation of effective mechanisms for stimulating the modernization of oil refining production, deepening the processing of raw materials, and the production of products with a greater share of added value. It is proposed to improve the organizational and economic mechanism of the state regulation of the development of the oil refining complex on the basis of the sectoral and territorial approach, taking into account the

interests of the main stakeholders. A conceptual model for the implementation of the public-private partnership mechanism for the development of the oil refining complex has been developed, which is based on the principles of optimal distribution of risks, duties and responsibilities, flexible tax and customs regulation, and the formation of favorable investment conditions.

Keywords: state regulation, public-private partnership, cluster policy, regulatory mechanism, modernization, oil refining complex, strategy.

Підписано до друку 20.04.2023 р. Формат 60x90 1/16
Папір друкарський. Друк офсетний
Гарнітура Time New Roman. Ум. друк. арк. 0,9 Тираж 100. Зам.
Віддруковано з готових оригіналів-макетів автора
у Державному університеті «Житомирська політехніка»
10005, Україна, м. Житомир, вул. Чуднівська, 103,
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
ЖТ № 08 від 26.03.2004 р.